

Ettepanek

Veemajanduskava 2015-2021 meetmeprogrammi täiendamiseks allikate osas, uurimistöö

Allikate andmebaaside täpsustamine ja allikatega seotud väärtuslike veest sõltuvate elupaikade ja kultuurimälestiste kaitse valdkonnaülel kaitse korraldamise ettepanekute koostamine

1 Taust

1.1 Mõiste, seos elupaikadega, kaitse

Allikas on looduslik põhjavee maapinnale väljumise koht. Allikate veerohkusest ja veekvaliteedist sõltub jõgede veerikkus ja puhtus kuivaperioodidel.

Allikatest ja põhjavee väljavoolust sõltub mitmete väärtuslike elupaikade soodne seisund, sealhulgas: allikad ja allikasood (7160), lubjarikkad madalsood lääne-mõõkrohuga (7210*), nõrglubja allikad (7220*), liigirikkad madalsood (7230).

Allikate kaitse. Paljud allikad on looduskaitse all kaitsealade koosseisus või üksikobjektina, muinsuskaitse all kultuse-paikadena (peamiselt ohvriallikad), arvel pärandkultuuri ja ürglooduse objektidena.

Allikate kaitset reguleerib veeseadus (kaitse põllumajandusreostuse eest), looduskaitseadus (kaitsealad, elupaigad, üksikobjektid, ranna ja kalda piirangu ha ehituskeeluvööndid), muinsuskaitseadus (mälestisena), metsaseadus (vääriselupaikadena). Samuti on allikate kaitse vajadust käsitletud veemajanduskavades, looduskaitse arengukavas ja heas põllumajandustavas.

1.2 Allikate andmestikud

Käesoleval ajal on kõige mahukamaks Keskkonnaregistri (KR) „**KR Veekogud Allikas**“ loetelu 1109 allika kirjega (02.07.2015 seisuga). See loetelu langeb valdavalt osas kokku ETAK andmebaasiga, mis kuvatakse Maa-ameti „põhikaardil“.

Nitraaditundlikul alal on registreeritud ja asukohad täpsustatud u 200 allikat. KR, Maa-amet kaardirakendus „nitraaditundlik ala“.

Kaitstavate loodusobjektidena on **üksikobjekt-allikas** KR nimekirjas 49 allikat (02.07.2015 seisuga). On veel muid LK üksikobjekte (u 15?), mis on allikatega seotud.

Paljud allikad asuvad erinevatel kaitstavatel aladel ning võivad olla kaitse all kaitstava ala keskkonnaeesmärkide kaudu.

Muinsuskaitse all on valdavalt „**ohvriallikatena**“ 110 allikat. Maa-ameti kaardirakendus „kultuuriväärtused“, kultuurimälestiste register.

Ürglooduse objektide hulgas on KR 223 allikatega seotud objekti (02.07.2015).

Allikaid on registreeritud ka **pärandkultuuri** objektide inventuuride raames (u 140). Maa-ameti kaardirakendus „pärandkultuur“.

Keskkonnaseire toimub 56 allikas (KR Seirejaamad 03.07.2015).

Metsaseaduse alusel on vääriselupaigana registreeritud KR Vääriselupaigad registris 52 allikalist ala (03.07.2015).

Käsikirjalistest materjalidest on kõige mahukam ning põhjalikum Rahvusarhiivis säilitatav **Gustav Vilbaste 1936.** aastal kogutud allikate ankeetlehtede kogu (1587 lk).

Andmeid allikate kohta saab leida hüdrogeoloogilise kaardistamise aruannetest (Maa-amet, Eesti Geoloogia Fond) ja erinevate projektipõhiste uurimistööde aruannetest (sh vaata KIK-i poolt finantseeritud uurimistööde nimekirja). Mõned viimastel aastatel KIK finantseeritud tööd:

Pandivere kaitset vajavate allikate registri koostamine 2013 MTÜ Eesti Loodushoiu Keskus, Maves.

Ilomets, M. jt 2014. Nõrglubja allikad ja nõrglubja allikasood Eestis – otsing ja seisundi analüüs, kokkuvõte. TLÜ Ökoloogia Instituudi Maastikuökoloogia osakond.

2 Uurimistöö vajadus ja eesmärk

Vajadus. Käesoleval ajal on maaomanikel raske aru saada, millised kaitse nõuded ühes või teises nimistus toodud allikatele kehtivad. Võimalik on ka, et osa väärtuslikke allikaid on andmebaasidest välja jäänud. Puuduseks on ka paigaga seotud nime puudumine enamusel allikatel.

Allikate andmestikud on osaliselt vananenud ning andmebaasides näidatud asukohtades ei pruugi tänapäeval enam allikat olla. Ekslikult andmebaasidesse sattunud, vales asukohas või käesolevaks ajaks kadunud allikate hoidmine andmebaasides ja kaartidel ning sellega kaasnevad maakasutuse asjatud kitsendused ei suurenda maaomanike motivatsiooni allikaid kaitsta.

Erinevate valdkondlike õigusaktidega ja arengukavadega püstitatud allikatega seotud keskkonnanõuded ning keskkonnakaitse nõuded on lähtunud valdkondade miinimumeesmärkidest ning pole süsteemsed.

Kuigi osa allikaid jääb muudele kaitsealadele ja Natura aladele, pole väärtuslike allikate pikaajaline säilimine looduslikus seisundis seni rakendatud kaitsemeetmetega garanteeritud. Väljaspool Pandivere põhjavee AVK-d allikate korrastatud allikate andmebaas puudub.

Allikate säilimine ei ole praegu kehtivate kaitsevöönditega tagatud. Seda näiteks põhjavee välja-vooluualade kuivendamisel ning toitealade karjäärirajamisel. Koos allikate kadumisega („liigvähendamise“) võivad kaduda ka väärtuslikud veest sõltuvad elupaigad nii veekogudes kui märgaladel. Kuiv või üleujutatud allikas kaotab oma väärtuse ka looduse üksikobjekti või kultuuriväärtusena. Allikate asukohtade ebatäpsus andmebaasides ja ebamäärasus allikate kaitse nõuetes on näiteks põhjustanud venivaid vaidlusi maavarade kaevandamise lubade väljaandmisel.

Seepärast on vaja allikad inventariseerida ja andmestikud süstematiseerida. Sealhulgas ei ole vajalik järgida näiteks veeseadusega kehtestatud kitsendusi põhikaardil esineva allika asukohas kui seal enam allikat veobjektina ei ole ning allikas tuleb veobjektide nimekirjast kustutada. Teiselt poolt on võimalik, et väärtuslike looduslike allikate kaitsetsoone tuleb nende allikate ja neist sõltuvate elupaikade säilimise tagamiseks suurendada.

Töö toetab eelkõige veepoliitika raamdirektiivi ja loodusdirektiiviga püstitud keskkonnanäesmärkide täitmist ning kultuuriväärtuste säilimist.

Töö eesmärk. Täpsustada allikate andmebaasid ja parandada allikate ja nendega seotud väärtuslike veest sõltuvate elupaikade ja kultuurimälestiste kaitse korraldamist, sealhulgas allikate valdkonnaülest kaitset.

3 Lähteülesanne

3.1 Olemasolevate allikate andmestike analüüs ja süstematiseerimine. Võrreldakse erinevaid andmebaase ja kaardirakendusi, selgitatakse kattuvused ja hinnatakse võimalikud ebatäpsused allikate olemasolus ja asukohtades. Koostatakse selles osas ülevaatus vajavate allikate nimekiri.

Vaadatakse läbi varasemad allikate kaitse ettepanekud ja võrreldakse neid tänapäeva olukorraga, sh:

Heinsalu, Ülo jt. 1976. Looduskaitset vajavad allikad Eesti NSV-s. – Viiding, Herbert (toim.) Eesti NSV maapõue kaitsest. Valgus, Tallinn: 68–95

Kink, H. 2004. Eurolätted. Natura 2000 loodushoiualad Eestis. – Eesti Loodus 05/2004 ja selle artikliga autori poolt Keskkonnaministeeriumile esitatud käsikirjaline materjal.

Vaata ka p 1.2 viidatu.

3.2 Allikate ja nendega seotud survetegurite ning senise kaitse korralduse analüüs. Allikate klassifitseerimine kaitse vajaduse alusel lähtudes veekaitse, looduskaitse ja kultuuripärandi kaitse eesmärkidest. Senise kaitse korralduse analüüs (seadused, määrused, valdkondlikud arengukavad, kaitse-eeskirjad, kaitsekorralduskavad) ja esmased ettepanekud kaitse korralduse täpsustamiseks eelnimetatud dokumentides. Allikate seisundit ohustavate survetegurite loetelu ja väärtuslikumasse klassi loetud allikate ohu hinnang kaardianalüüsi põhjal lähtudes eeldatavalt vajaliku kaitsetsooni ulatusest, praegusest ja perspektiivsest maakasutusest.

3.3 Välitööde programmi koostamine. Eelneva analüüsi põhjal koostatakse allikate nimekirjad, mis vajavad:

- Täpsemat kirjeldamist, olemasolu ja asukoha täpsustamist, sh vooluhulga mõõtmist või asukoha geodeetilist mõõdistamist;
- mis vajavad survetegurite ja ohuhinnangu täpsustamist ülevaatus alusel, sh veeanalüüse;
- allikate toiteala (kaitsetsooni) ülevaatus;
- allikaga seotud elupaiga ülevaatus (elupaigaekspert);
- muud võimalikud esilekerkivaid looduses täpsustamist vajavaid küsimusi.

Välitööde programm kooskõlastatakse Tellijaga.

3.4 Välitööde läbiviimine. Tehakse eelkirjeldatud tööd ning vajadusel looduses selguvad lisavaatlused, mis on vajaliku töö eesmärgi saavutamiseks.

3.5 Töö tulemus ja aruanne

Töö aruandes esitatakse tehtud tööde ja meetodika ja tulemuste lühikirjeldus (seletuskiri ja kaardid), sh;

- täpsustatud allikate asukohad ja kirjeldused, sealhulgas soovitusel looduses mitteleiduvate ja väheoluliste allikate kustutamiseks õiguslikult siduvatest (kitsendusi tekitavatest) andmestikest ja puuduvate leitud allikate lisamiseks;
- andmebaaside korrastamise ettepanekud kattuvuste likvideerimiseks;
- ettepanekud allikate kaitse nõuete täpsustamiseks õigusaktides ja kavades ning kitsenduste seoste õigusselguse parandamise võimalused andmebaaside kasutamisel, sh definitsioonide ettepanekud, mis on „allikas“ antud konkreetse valdkonna (õigusega seotud andmebaasis);
- allikate andmestike seoste määratlemise täpsustamise ettepanekud korrastamine keskkonnanõuete ja kitsendusega;
- töö käigus koostatud kaardid.

Töö esitatakse Tellijaga kooskõlastatud elektroonilises formaadis

4. Töö tähtaeg

Töö esitatakse elektrooniliselt taaskasutatavas formaadis kahe aasta jooksul pärast lepingu sõlmimist.